

Czesław Kustra, *Kobieta i praca w koncepcji wychowawczej
Jadwigi z Działyńskich Zamoyskiej (1831–1923)*,
Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika,
Toruń 2012, ss. 483

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2013.044>

Opracowanie Czesława Kustry wprowadza odbiorcę w świat przemian społecznych, edukacyjnych i obyczajowych drugiej połowy XIX w., w którego centrum znajduje się Jadwiga z Działyńskich Zamoyska wraz z szerokim spektrum jej działań edukacyjno-wychowawczych. Czytelnik ma okazję zapoznania się z rozbudowanym studium na temat sytuacji kobiet i społeczeństwa zniewolonej Polski, przez które prowadzi myśl przewodnia tytułowej inicjatorki. Dużym walorem pracy jest szeroki, a jednocześnie starannie dobrany materiał źródłowy, który daje gruntowne rozpoznanie kontekstu. Interdyscyplinarny charakter pracy rozszerza pedagogiczno-historyczne ramy o rozbudowane wątki religijne, społeczne, filozoficzne oraz polityczne. Rzetelna analiza źródeł oraz rozmyślnie wykorzystana metoda biograficzna wykraczają poza klasyczne rozumienie metodologii, znajdując wyraz w inspirującym i refleksyjnym charakterze pracy, która nie tylko odtworza, ale próbuje stworzyć na rzecz świadomego wychowania.

Książka została podzielona na rozdziały w klarowny sposób zapoznające odbiorcę z prezentowaną tematyką, przy okazji stanowiące swoiste kompendium wiedzy na temat sytuacji społeczno-historycznej, w której ramach działała na polu wychowawczym Jadwiga Zamoyska. Kontekst ten stanowi zarazem pierwszy rozdział książki. Trudna i niepewna sytuacja na terenach Galicji bez wątpienia wywarła wpływ na społeczne nastroje. Prądy pedagogiczne rozwijały się z trudnością w obliczu zaborcy, dlatego też niezbędna edukacja, ze szlachtetnymi – narodowymi, tradycyjnymi i społecznymi – ideami, nie nadążała za rosnącymi potrzebami społecznymi, w szczególności w kwestii edukacji kobiet. Jadwiga z Działyńskich zauważyła braki w tym zakresie i postanowiła szybko je wypełnić. Sama bohaterka urodziła się w Warszawie w 1831 r. jako córka Tytusa, uczestnika powstania listopadowego, i Celestyny. Po powstańczej klęsce rodzina musiała opuścić

Warszawę i tym samym młoda dziewczyna była skazana na kilkuletnią, ciężką tułaczkę wraz z rodziną aż do odzyskania posiadłości. Nauczyła się ona już za młodu, żyjąc skromnie i z szacunkiem dla innych, że człowiek został stworzony, ażeby służyć Bogu, ojczyźnie i społeczeństwu. Ideały te uwidaczniają się przez cały okres jej działalności. Chociaż wychowano ją według tego wzoru, zaniedbano tym samym przygotowanie do życia praktycznego, na które kładła szczególny nacisk w prowadzonych przez siebie placówkach. Jadwiga miała jednak szczęście do zaangażowanych wychowawczyń, które niewątpliwie przyczyniły się do jej rozwoju. Wychodząc za mąż za starszego od siebie Władysława Zamoyskiego, miała okazję śledzić wydarzenia polityczne. Po śmierci męża, pod okiem pomocnych w trudnych chwilach duchownych, postanowiła całkowicie poświęcić się służbie ojczyźnie, tworząc Zakład Kórnicki. Jego zadaniem było, zaniedbane wówczas, kompleksowe kształcenie i wychowywanie kobiet, które Zamoyska zamierzała realizować w duchu wartości chrześcijańskich i ogólnoludzkich, w ich dążeniu do doskonałości, co miało się dokonać w świetle zasad potrójnej pracy: praktycznej, umysłowej oraz duchowej. Chociaż zakład zmieniał siedzibę oraz usprawniał metody pracy, to skuteczne wychowawczo idee pozostawały niezmiennie.

Zintegrowane z rozwojem człowieka wychowanie chrześcijańskie odegrało kluczową rolę w kształtowaniu się koncepcji Jadwigi Zamoyskiej, co znalazło odzwierciedlenie w kolejnym, rozbudowanym rozdziale pracy. Świadomość celu stanowi tu istotny fundament tego wychowania, które dobrze wpasowuje się w rozpowszechnianą dziś ideę edukacji przez całe życie. Wychowanie to, oparte na zasadach personalizmu, zmierzało do pełnego kształtowania osoby ludzkiej i zapewnienia jej oraz osobom z jej otoczenia, którym ma służyć, optymalnych warunków rozwoju. Obecna była w tym świadomość odrębności i wolności każdej istoty ludzkiej, co podkreślała działaczka z Kórnika. Poznanie Boga, miłowanie go oraz służenie mu oraz bliźniemu stanowią podwaliny niezbędnego bycia w wierze, nadziei i miłości, wyodrębnionych także przez autora książki. W tej części książki na uwagę zasługuje też rozbudowana bibliografia i przegląd zagadnień z filozofii chrześcijańskiej zaprezentowany przez autora omawianej pracy, który pozwala na dokładną analizę i zrozumienie zjawiska.

W trzecim rozdziale mamy okazję poznać wizję kobiety w ujęciu Jadwigi Zamoyskiej. Możemy w tym miejscu skonfrontować stojące dziś w opozycji idee feminizmu i chrześcijaństwa. Feminizm w tej koncepcji oznaczał poprawienie trudnej sytuacji kobiet, co miało im pomóc w znalezieniu swojego miejsca w społeczeństwie. Możliwości kobiety w wizji Jadwigi Zamoyskiej są nieocenione, od niej bowiem zależy szczęście rodziny, o ile będzie czuła ku niej powołanie, i kondycja społeczeństwa. Dużą wagę przywiązywała wyrównywaniu szans edukacyjnych, które pomogłyby kobietom spełniać się na wielu nieosiągalnych dotąd polach. W ujęciu Jadwigi Zamoyskiej, praca, która pozwala ukształtować charakter, a jednocześnie służy społeczeństwu, nie powinna być niedostępna dla kobiet – podkreślała, że ich umiejętności na wielu polach są bardzo wysokie, a często na stoją wyższym poziomie niż mężczyźni. W swoich zakładach starannie przygotowywała uczennice także do czynności praktycznych, które mogą przydać się na wielu płaszczyznach. Niezwykle ważna jest w jej wizji także walka o godność kobiety, która jako istota boża zasługuje na nią z samej swej natury.

Już sama nazwa – Szkoła Domowej Pracy Kobiet – zwraca uwagę na istotny aspekt pracy w procesie wychowania. Praca jest także działaniem świadomym, niepozbawionym kontekstu osobowego. Posiada również wymiary tożsame ze zdolnościami człowieka, zatem ma charakter umysłowy, duchowy oraz fizyczny, ponadto wymiary te są nierozłączne. Może zainspirowany tą ideą autor książki poświęcił wiele stron jej rysowi historycznemu oraz znaczeniu w koncepcjach wychowawczych. Dla Jadwigi Zamoyskiej sama praca była powiązana ze służbą Bogu, wartością człowieka oraz środkiem w osiągnięciu doskonałości, którą miało się osiągać przez samorealizację.

W ostatniej części książki zostały opisane metody wychowania w Szkole Domowej Pracy. Metody wpływu osobistego, sytuacyjnego, oddziaływań grupowych oraz kierowania samowychowaniem wydają się znajome współczesnemu czytelnikowi. Uniwersalne, sprawdzalne przez lata, jawią się jako niezwykle skorelowane, przemyślane oraz skuteczne, bowiem przykład, jaki daje otoczenie, sytuacje, które nas kształtują, grupa, z którą stykamy się przez całe życie oraz samokształcenie, pozwala osiągnąć pełnię człowieczeństwa.

Przedstawiona w pracy koncepcja wychowawcza Jadwigi Zamoyskiej zdaje się nie tracić na aktualności. Przejrzysty i rozbudowany charakter książki oraz obszerna wiedza autora przybliżają odbiorcy czasy działaczki oraz pozwalają na zrozumienie zawartych w jej koncepcjach idei. Pomimo jasnego układu, uwieńczonego zakończeniem, praca nie kończy się wraz z ostatnią stroną. Zawarte na kartkach książki koncepcje, teorie czy pytania pozostawiają szerokie pole do refleksji dla współczesnego badacza. Praca ta nie jest tylko jukstapozycją, przedstawiającą strona po stronie dane biograficzne, lecz wzmożonym zamysłem nad kondycją rzeczywistości wychowawczej dawniej i dziś.

Iwona Murawska (Toruń)